НАЦІЯ В ПОХОДІ

Косач Ю. На варті нації / відп. ред., упор., автор передм. Р. Радишевський. – Київ: Талком, 2017. – 464 с. Серія "Студії з україністики". Вип. XXII.

Есей Юрія Косача "На варті нації" публікувався в "Українському слові" (Париж) з 18.VIII.1935 р. по 30.VIII.1936 р., однак окремим виданням так і не вийшов. Завдяки ініціативі Р. Радишевського книжка побачила світ 2017 р. у видавництві "Талком". Написана в довільній оповідній формі, гнучко пристосованій до предмета оповіді; це, власне, композиційно окреслений потік нарисової свідомості на взірець "Роздумів" Марка Аврелія, "Дослідів" Монтеня, "Фантазій" Брітона на інших.

Головну думку твору Ю. Косач окреслив у вступному слові:

"На початку був чин. Але прачином було слово. Те, що спорхнуло з уст немовляти, колисаного піснею матері; те, що висковзнулось із уст воїна при першім тягу меча; те, що впало при першій розворі за ралом плугатаря; те, що вирвалось при першім повстанню степового коня синьооким антом. Слово попередило, запліднило чин… воно стало на варті чину, воно було вістуном світлоокого Дажбога. І так об'явилась несамовита й благодатна тайна: містичне подружжя слова й чину. В цьому страшна, неповторна мудрість, таїнство величного й вічного втілення міфу, що буває раз на тисячоліття. Слово на варті нації" (с. 77–78).

Р. Радишевський у вступній статті до видання зазначає, що есей "На варті нації" можна вважати найвизначнішим літературознавчим дослідженням не лише 1920 – 1930-х років, не лише цього періоду, а й працею всього життя Ю. Косача. Цей есей "закроєний із великою проекцією на майбутнє. Власне перед нами натхненний нарис історії української літератури з погляду демократичного націоналізму, де ідея української державності є провідною та визначальною і в осмисленні літературного процесу. Сам Косач визначив цю свою працю як нарис історії формування українського національного міфу за допомогою художнього слова" (с. 18–19).

Р. Радишевський акцентує увагу на створенні символічної біографії Ю. Косача-міфотворця, особливого типу співвідношення емпіричних життєвих подій і художньої творчості. Ця вихідна сюжетна модель у свідомості письменника мала онтологічний статус, він її розглядав як схему власної долі і постійно співвідносив з усіма подіями власного життя, вона засвідчує безліч образних трансформацій у його творчості.

Юрій Косач – онук Олени Пчілки, племінник Лесі Українки. Народився 5 (за новим стилем – 18) грудня 1908 р. в с. Колодяжне Новоград-Волинського повіту (нині Ковельського району Волинської області). 1927 р. закінчив Львівську академічну гімназію, від 1928-го студіював право у Варшавському університитеті, навчався в Паризькому університеті. У 1927 р. заснував читальню "Просвіта" в рідному селі.

У лютому 1931 р. польська влада репресувала його за антидержавну націоналістичну діяльність і належність до УВО. Через 9 місяців звільнили з варшавської в'язниці під грошову заставу. Повернувшись на Волинь, 4 лютого 1932 р. знову потрапив до луцької тюрми і 5 листопада того ж року був засуджений як організатор нелегального "Культурного товариства". Згодом Люблінський апеляційний суд збільшив термін ув'язнення з 1-го до 4-х років і позбавив його громадянських прав. Не чекаючи арешту, емігрував до Праги; з 1933 р. мешкав у Парижі. На початку Другої світової війни

повернувся до Львова, де редагував у 1943 – 1944 рр. газету "Львівські вісті". Потрапив до німецького концтабору, а згодом – до таборів Ді-Пі.

Дебютував у 1920-х роках поетичними творами в журналі "Молоде життя" (під псевд. Орлине Перо); як прозаїк – оповіданням "Вершник над ланами" (Нові шляхи. – 1929. – 3 черв.). Співпрацював із "Літературно-науковим вістником" (1928 – 29). Член літературної групи "Танк". Друкувався в часописах "Назустріч" (1934 – 36), варшавському квартальнику "Ми" (1933). У 1938 р. здобув першу премію Товариства українських письменників і журналістів у Львові за збірки оповідань "Клубок Аріадни", "Тринадцята чота" і "Чарівна Україна" (усі – Львів, 1937).

Опинившись у Німеччині, у вересні 1945 р. Ю. Косач разом із І. Багряним, В. Петровим (В. Домонтовичем) і Ю. Шерехом заснував Мистецький Український Рух. Цей період – пора найінтенсивнішої творчої праці та злету думки письменника. Участь у правлінні МУРу, численні доповіді на письменницьких з'їздах, безліч публікацій у різних періодичних виданнях надихали письменника, генерували його творчий неспокій. В альманасі МУРу (1946, №1) з'являється його повість "Еней і життя інших", в "Арці", яку редагував Ю. Шерех і членом редколегії якої він був, – уривки з історичного роману "День гніву" (1948, № 3–4). При газеті "Наше життя" в серії "Мала бібліотека МУРу" вийшло оповідання "Ноктюрн бемоль" із післямовою Гр. Шевчука (Юрія Шевельова). Під мурівською маркою "Золота брама" побачили світ "Дійство про Юрія Переможця" та повість "Еней і життя інших". На думку В. Державина, Ю. Косач – блискучий стиліст, що балансує між бароковим романтизмом та експресіонізмом, а його "Дійство про Юрія Переможця" – вдало складений сценарій для історичного фільму.

Хронологія видань Ю. Косача приблизно така: збірки новел та оповідань "Чорна пані" (Львів, 1931), "Ноктюрн бемоль" (Аугсбург, 1945), "Лиха доля в Маракайбо" (Київ, 1976), історичні повісті "Сонце в Чигирині" (1934), "Чад" (1937; обидві – Львів), "Дивимось в очі смерті" (Париж, 1936); зб. поезій "Черлень" (Львів, 1935), "Мить із Майстром" (Париж, 1936), "Вибране: Поезії. Публіцистика" (1975), "Літо над Делавером" (1980; усі – Київ); драми "Облога" (Краків, Львів, 1943; поставлена 1948 р. у Львівському театрі імені Лесі Українки), "Дійство про Юрія-Переможця" (Регенсбург), "Ворог" (Аугсбург; обидва – 1947), "Кортез і Безталання" (Сучасність. – 1998. – № 5); оповідання "Запрошення на Цитеру" (Мюнхен, 1946); "Історичні твори" (Київ, 2010, кн. 1–3). Взаєминам амбасадора Андрія Розумовського, сина гетьмана Кирила Розумовського та композитора Людвіга ван Бетховена присвятив повість "Вечір у Розумовського" (Львів, 1934; Регенсбург, 1946). У романах "Рубікон Хмельницького" (Краків, Львів, 1941) і "День гніву" (Регенсбург, 1948; Дзвін. – 1994. – №4) описав Визвольну війну під проводом Богдана Хмельницького; в "Енеї і житті інших" (Новий Ульм, 1947) осмислив духовні проблеми української еміграції; у комедії "Ордер" (1948) висміяв чвари й негативні тенденції в еміграційному середовищі.

Від 1949-го Ю. Косач проживав у США. У 1950 – 1951 рр. очолював редакцію української літературної газети "Обрії" в Нью-Йорку, яка невдовзі припинила виходити. Опинився без роботи, до цього додалися сімейні негаразди: дружина Мар'яна із дворічним сином покинула його. Та це не зломило творчого духу письменника: виступав як публіцист, писав прозу, поезію, перекладав польських, французьких, англійських поетів. З 1959 по 1963 рік письменник редагував журнал "За синім океаном", який видавав за свої кошти, проте цей часопис також протримався не довго. Друкувався в різних періодичних виданнях Північної Америки, а також у польських еміграційних виданнях ("Wiadomości", "Kontynenty"), що виходили в Лондоні.

На еміграції, у Нью-Йорку, побачили світ поетичні збірки "Кубок Ганімеда" (1958), "Золоті ворота" (1958), книжка історико-культурологічних нарисів "Від феодалізму до неофашизму" (1962). У 1980-ті роки в Нью-Йорку у видавництві Мар'яна Коця виходять повісті й романи Ю. Косача: "Сузір'я

Лебедя" (1983), у якому автор висвітлив події в Україні перед Першою світовою війною; "Чортівська скеля" (1988) – про підпільну боротьбу в Західній Україні; "Володарка Понтиди" (1987, перевид.: Київ, 1987, 2013, 2015) – авантюрний роман про княжну Тараканову (як пише Р. Радишевський, ідеться про взаємини українського шляхтича Юрія Рославця і претендентки на імператорський трон княжни з українського козацького роду Дараганів, у спотвореній версії вона стала Таракановою). В останні роки письменник готував до друку роман "Смерть у Чигирині" про завершення Хмельниччини, книжку про Нью-Йорк "Камінна баба".

Із середини 1960-х років твори Ю. Косача починають друкувати і в Україні. Його поетичні та прозові добірки, есе, критичні статті з'являються в журналах "Вітчизна", "Всесвіт", "Дніпро", "Жовтень", у газеті "Літературна Україна" та ін. У 1966 р. у видавництві "Радянський письменник" виходить його перша книжка в Україні – збірка "Манґаттанські ночі", через дев'ять років – збірка віршів "Вибране" (Київ: Дніпро, 1975) та збірка новел про революцію й громадянську війну в Латинській Америці "Лиха доля в Маракайбо" (Київ: Молодь, 1976), у 1980 р. – друга поетична збірка "Літо над Делавером". Ю. Косач понад десять разів відвідував Україну, побував у Києві, Львові, Каневі, Луцьку, Колодяжному.

Останній десяток років свого життя письменник жив на скромну соціальну допомогу, мешкаючи спершу в найманій кімнаті, а згодом – у квартирі в одному з найбідніших районів Нью-Йорка. На схилку життя зійшовся із вдовою Євгенією Ніколаєвою, яка походила із Дніпра і проживала в місті Пассеїк у Нью-Джерсі. Уже будучи тяжко хворим, письменник переїхав до неї в Пассеїк, де вони й побралися в українській православній церкві. Дружина Євгенія дбайливо доглядала важко хворого письменника.

Читаючи біографію Ю. Косача, задумуєшся, чому він так часто змінював моральну позицію й переходив від табору до табору.

Наведу лист Ю. Косача до Д. Донцова від 31.03.1930 р.:

"З тремтінням пишу ці рядки, котрі не знаю, чи будуть Вами взагалі читані, коли поглянете на призвище їх автора. Свідомо не хотів я показуватись і непокоїти Вас на Різдвяних святах, коли пан доктор випадково змушені були зустрічатись зі мною.

Розмови отже тим більше були б зайві, бо ще занадто свіжим був факт мойого сумної пам'яті перебування в "Нових шляхах". Тепер, беручи під увагу деякий протяг часу (1/2 р.), за котрий смію твердити, я осягнув певний ступінь реабілітації, осмілюсь звертатись до п. доктора з бажанням почути його думку, що було б для мене в цей час найбільш цінним.

Не буду розводитись над причинами і фактом мого побуту в НШ. Зазначу лиш, що це не було запроданство ані зміна ідеології, на загал це просунення тактичного характеру, маюче під собою певні підстави, які можу доказати документально, як у виді листів моїх родичів, тепер підсудних процесу СВУ, так і "Розбудови нації". Певний відсоток очевидно треба віднести на провокацію зі сторони НШ, на молодечий запал, чужі впливи і ще не зовсім здеклярований, поверховий мій світогляд як націоналіста, котрого дверей треба шукати в мойому оточенню: демократичній волинській стихії з червоним душком, з котрої я черпав снагу і тематику, з другого боку, мягкотіле варшавське середовище і Танк з його янусівським обличчям і єсєнінськими надривами Маланюка.

Знов же виступ мій з НШ був зовсім самочинний, доконаний як відомо перед остаточним здекляруванням Львова відносно СССР, незалежний від жадних впливів. Фатальний збіг обставин причинився до того, що Коломийцева заява була перед моєю, хоч я писав її ще тоді, коли Коломиєць цілком вітав в емпіреях своїх "станів".

Єдиним чинником було власне викристалізування національної ідеології у мойому нутрі і безпосередньо процес СВУ.

Остаточно я закріпив себе як націоналіста, приймаючи всі аксіоми "Націоналізму" і опираючи їх на раціональних, матеріяльних підставах, до котрих дійшов студіями. Жадного

ухилу бути не може. Націоналізм в мені перегартувався як в горлі і є для мене як серце. Очевидно не претендую ані хвилини, щоб п. др. мені вірив. На це не маю даних. Але річ не в фразах, а в чині. Збірка "Набат", повість "Чорнозем", що мають отсе вийти, покажуть моє обличчя. З речей у "Неділі" теж можна здеклярувати мене. Львівська молодь, в тому числі "Листопад", "Хмарогрім", поставилась до мене дуже прихильно і з довір'ям. Праця, яку я веду в студентові і на Волині, допомагає до того, що моє становище до кінця року буде закріплене і я увійду в дійсні члени "Листопаду".

Але розуміється, рішальне слово і санкція моєї реабілітації залежить від Вас, пане докторе. ЛНВ був і лишається для мене вихідним і остаточним ідеалом, критерієм моєї літературної праці. Не можу мріяти, очевидно, про те, щоб дістатись колись на сторінки ЛНВ, ходить мені тільки про знаття, що маю моральну підтримку і довір'я у п. доктора. Це є моїм єдиним бажанням. Пригадую панові докторові Наполеонове: "помилятися може й великий, упасти тільки нікчемний" і невмируще totry aqain.

З глибокою повагою Юрій Косач" (Archiwum Dmytra Donsowa. Biblioteka Narodowa w Warszawie. – MF 83983. – S. 279–280).

Мінливість життєвої позиції Ю. Косача, про яку він сам пише в листі до Д. Донцова і якої останній не може йому вибачити (лист-відповідь від 8 квітня 1930 р.), спершу приводить його до "Літературно-наукового вісника", а пізніше – до "Нових Шляхів". Проте порвавши з останнім виданням, він до Донцова так і не повернувся, заперечуючи твердження редактора, що його "вісниківці не потребували", а навпаки, сам заявляв, що відмовився відновити зв'язки з ними. Пізніше він приєднається до групи "Танк", часописів "Ми", "Назустріч", а згодом, уже проживаючи у США, пішов на співпрацю з агентами спецслужб СРСР. Його вчинки чимось нагадують вчинки Григорія Мелехова з роману "Тихий Дон" Михайла Шолохова: усі вагання Мелехова, "ходіння по муках", розрив із сім'єю, перебування в банді Фоміна і в Червоній Армії, участь у "дикій" дивізії і повернення додому з покаянням можна пояснити розірваністю між вибором життєвого шляху та обставинами, що властиво для епосу. Можна сказати, що справжнім художнім твором було життя Ю. Косача, а він у його просторі був лише "іграшкою долі", індикатором різнобічності буття, всіх його напрямів, "суб'єктом буття і точки зору".

Щоб якось пояснити життєві зигзаги письменника, його симпатії й антипатії, безпринципність, Р. Радишевський спирається на припущення М. Р. Стеха, що Ю. Косач "найбільш клінічно" з усіх його українських сучасників виявив в особистому житті ті "хиби й дефекти" "я", що пов'язані з "одержимою" службою творчому імпульсу, який монополізував його життєву енергію, дуже мало лишаючи місця для інших сфер життя (с. 20). Ми насолоджуємося текстами письменника, а вони вже не належать Косачеві як реальній особі, бо вони – частина нашого знання, нашої ноосфери, нашого досвіду, і їм місце у скарбниці національної літератури.

Свого часу В. Петров писав, що Ю. Липа розробив концепцію української імперії, розвинув "суто культурницькі ідеї і принципи в політичну доктрину. Він виступив з тезою, що Україна як національна держава зможе існувати, лише вийшовши на чорноморські і навіть океанічні простори" (*Петров В.* Мистці слова – бійцями революції // *Петров В.* Розвідки: У 3 т. / Упор. В. Брюховецький. – Київ: Темпора, 2013. – Т. 2. – С .739). Усі вісниківці – Д. Донцов, Є. Маланюк, Ю. Липа та інші – писали про Україну як про імперію. Мовлячи нинішніми словами, вони її розглядали як форму політичної глобалізації, розширення меж і поглиблення владних відносин та врядування. Ю. Косач – не виняток, його есей "На варті нації" є типово вісниківським твором, у якому він переймається низкою взаємозв'язаних структурних проблем та суперечностей, де чільне місце займає проблема централізації та децентралізації. Керування українською імперією (Imperium Ucrainum) здійснювалося з центру. Та як уникнути загрози імперської цілісності? Письменник уважає, що цю дилему можна розв'язати за допомогою культурного чинника: треба на

практиці сформулювати універсальний правлячий клас, об'єднаний зв'язками спорідненості, переконань та релігії так, щоб істотний політичний поділ у межах Imperium Ucrainum ставав переважно вертикальним, а не горизонтальним, як між центром і периферією. Тому екстенсивне поширення військової й політичної влади має бути замінене культурною владою, зокрема владою слова. "Гімн новому дневі, пісня про визволення, що летить далеко перед роки, що випереджує всіх, що веде й кличе за собою мільйони – наказує, ганьбить і хвалить, що ніколи не затихає неспокійна, наснажена, як дух народу, – ось ідея українського письменства по всі часи. Це давнє слово на сторожі, що не опускало ніколи українців і тоді, коли вони були лиш "німими рабами" й нині, коли стають нацією, що прямує до величі й слави" (с. 304).

Слушно наголошує Р. Радишевський, що Ю. Косач "поставив перед собою завдання показати виняткове становище українського письменства, "слово вічного вартового української нації" (с. 19). Як відомо, існують два полярні погляди на націю. Перший – національний (субстанціональний), спертий на ідеї Й. Гердера, Гегеля та інших, що передбачає розуміння нації як етнічної спільності або етнононації, що має свою національну державу, об'єктивні загальні характеристики (територію, традиції, етнічну самосвідомість, психологію, ментально-архетипну основу, мову, релігію) і включає в себе суб'єктивні чинники національної спільності (загальний міф, історичну пам'ять, самосвідомість і т. д.). Другий підхід – постнаціональний (мультикультурний) із численними варіаціями на взірець "мультиверсуму" і "плюралістичної планети" Г. Адамса і В. Джеймса, теорії "плавильного тигля" Г. Альтшулера, "салатної миски" А. Шлезінґера. Цей підхід обґрунтовує доктрину "багатонаціонального народу" й федералістську модель держави, поняття загальної ідентичності, полікультурності і т. д.

Ю. Косач – прибічник першого підходу, на його думку, в основі нації лежать інтереси українського народу, передусім ідея національного державотворення, сперта на здобуття незалежності. Саме ця ідея формує національну свідомість українського народу і причетність до загальноукраїнських цінностей, а отже – і національну культуру. Він розуміє, що загальнонаціональне піднесення в Україні виявилося у формі національно-визвольної війни проти іноземного поневолення, її пік припадає на злам XVI – XVII ст., саме тоді народжувалася українська нація з усіма її визначальними ознаками, зокрема державністю (Козацька республіка – Запорізька Січ) та політонімами (нація козаків – українці), що згодом трансформувалися в етнонім – українець.

У книжці наголошено на важливому значенні для історії княжої доби України (а це часи Київської держави X – XIII ст. та Галицько-Волинської держави XIII – XIV ст.) літописів, зокрема Іпатського кодексу й Лаврентіївського, інших пам'яток, що ввійшли до них: міжнародних договорів, наприклад, із Візантією, княжих грамот, літературних творів ("Поученіє" Володимира Мономаха), правних кодексів ("Руська правда"), церковних уставів. Український краєвид буде неповним без літературних пам'яток, зокрема церковно-агіографічних: "Слово о законі й благодаті" митрополита Іларіона, житійні твори Якова Мниха й Нестора, "Патерик Печерський", "Хожденіє" ігумена Данила та ін.; джерел чужого походження, зокрема візантійських і західноєвропейських хронік, арабських трактатів, як Ібн-Даст, Ібн-Якуб, Аль-Массуді, описів мандрівників (Тітмар Мерзебурзький, Бруно із Кверфурту та ін.). "Україна – це країна більш об'єднана, більш щаслива, більш могутня, більш визначна й культурна, як Франція… Адам із Бремена називає Київ "суперником Візантії"… Це – Третій Рим, це Imperium Ucrainum, світовид європейський із гострим зором на чотири сторони світу – рости, підбивати, володіти, світити" (с. 83).

На місію України як "войовничої християнської імперії на Сході" проливають світло художні твори литовсько-польської й козацької доби (XIV – XVII ст.), коли Україна перебувала у складі Великого Князівства Литовського й

Корони Польської, насамперед цикл так званих західноруських (або литовських) літописів у редакціях XV – XVI ст., до яких належать "Супрасльський кодекс" (1520) і "Літопис Виховця" (кінець XVI ст.), українські "зводи": "Густинський літопис", "Межигірський літопис", "Львівський літопис", численні церковні хроніки, полемічна література, що виникла на ґрунті релігійно-політичної боротьби й літературних суперечок, полеміки між католицько-уніатськими і православними письменниками та Брестською унією 1596 р., (найвидатніші представники: Герасим Смотрицький, Христофор Філалет, Йов Борецький, Стефан Зизаній, Мелетій Смотрицький, Захарія Копистенський, Іван Вишенський та ін.). Важливу роль тут відіграли і джерела чужого походження ("Щоденник" Еріха Лясоти та "Опис України" Ґійома Левассера де Боплана). Тому, на думку Ю. Косача, "зрозумілим стає характер нашого ренесансу, він "подвійний" – підґрунтя, побут і світогляд щодення наскрізь поступовий, згідний з новим часом, недаремно висовгується з суворого, сливе з аскетичним забарвленням, наказу хвилі: все на службу громадянству, всі на фронт оборони, в бій за нове життя відродженої нації. Це визначає й зміст письменства. Воно суто виховне, риторичне, воююче, пристосоване до потреби направити "цей жорстокий і зіпсутий рід український" (с. 133).

У козацько-гетьманській добі (XVII – XVIII ст.) неоціненні заслуги перед рідною культурою належать Києво-Могилянській академії, її фундатору Петрові Могилі, її найосвіченішим вихованцям і викладачам, таким як Ісайя Козловський, Сильвестр Косів, Інокентій Ґізель, Антоній Радивиловський, Димитрій Туптало, Лазар Баранович, Теофан Прокопович, Варлаам Ясинський, Симеон Полоцький, Йоанн Максимович, Стефан Яворський та ін. "Епоха блискучого XVII ст. з його гетьмансько-шляхетською величавістю, із літературними салонами, що напевно існували в Києві Хмельницького й Мазепи, з прагненням прикрити жорстокість і рубашність вояцького сторіччя полиском шляхетної елеґанції, все це вело до моди на лектуру, опоряджену зі смаком, галантну" (с. 154). Важливе місце в цій добі належить актам і документам, що визначають державний характер гетьманської України, "гетьманським статтям", конституції (напр., Бендерська конституція 5.IV.1710), універсалам і листам гетьманів, актам Генеральної Військової Канцелярії, Генерального Військового Суду, козацьким реєстрам і компутам, щоденникам, мемуарам, листуванню (щоденники гетьмана Пилипа Орлика, Петра Апостола, Якова Марковича, Миколи Ханенка), літописам Самовидця, Самійла Величка та Григорія Граб'янки, художнім творам.

Початок XIX ст. Ю. Косач називає "хуторянським віком", у якому з'явилася "Енеїда" І. Котляревського і школа його епігонів ("Білецьких-Носенків, Писаревських, Думитрашків-Копитьків, що пішли слідом за вчителем у своїх "Горпинидах" та "Жабомишодраківках" – с. 186), твори Л. Боровиковського, Є. Гребінки, П. Гулака-Артемовського, Г. Квітки-Основ'яненка й М. Гоголя. Останній "відірвався од моноліту української стихії", "ринув блискучим відламком, янголом-сатанаїлом у російську прірву" (с. 188–189). Серед українських романтиків автор вирізняє А. Метлинського, М. Шашкевича, І. Вагилевича, А. Могильницького, М. Устияновича.

Одна з найвеличніших перемог українського духу цього періоду, вважає Ю. Косач, – це Т. Шевченко, він уже не Кобзар, а національний пророк. "Влада Шевченкова абсолютна, диктаторська; революція, принесена ним, тотальна. Тихі українські хутори стають знічев'я засіками, де український дух із малоросійського Квітчиного стає більш войовничий, стають лабораторіями, де гартується український патріотизм" (с. 206). Автор есею описує натхненну атмосферу Кирило-Мефодіївського братства, героїчною та офірною місією якого стало "не демократичне слов'янофільство, не утопічна програма політичної федерації, спільних слов'янських сеймів, міліцій, скарбів і т. п., а "Книги битія українського народу", вірніше одна частина їх, що являється виразним маніфестом українського месіанізму, того самого, що його зустрічали ми на світанку

варти нації українським письменством в Іларіона в його похвалі кагану Володимиру, а кілька століть пізніше у Т. Прокоповича" (с. 200). Далі Ю. Косач описує духовну роль Шевченкових апостолів – В. Білозерського, О. Марковича, М. Костомарова, П. Куліша, О. Навроцького, Ганни Барвінок, Марка Вовчка, О. Стороженка, С. Руданського, Д. Мордовця, Я. Кухаренка, О. Федьковича та ін.

Нестримне зростання національного духу заявило про себе наприкінці XIX – на початку XX ст. У 1898 р. М. Міхновський уперше виразно проголошує ідею української державної самостійності, а в 1900 р. Д. Антонович "засновує Революційну українську партію (РУП), яка вперше по декабристах і мефодіївцях (і значно виразніше від них) стає на державницьку платформу, чим нав'язує увірвану нить із державницькими прагненнями українців XVIII століття" (с. 229). Про те, що наша література є "письменством нації, а не етнографічної маси", свідчать твори І. Франка, В. Стефаника, О. Кобилянської, М. Коцюбинського, Лесі Українки, В. Винниченка, С. Черкасенка, В. Самійленка. Інколи оцінки Ю. Косача видаються надто однозначними й жорсткими, наприклад, А. Кримський – "зовсім кволий поет упадочного характеру, індивідуаліст-інтелектуаліст, значно цікавіший як перекладач орієнтальної поезії й навіть як прозаїк" (с. 240). З інших письменників переломної доби він називає Т. Бордуляка, О. Маковея, А. Тесленка, Л. Мартовича, Г. Хоткевича, А. Крушельницького, А. Чайковського, Ю. Опільського та ін.

Після революції 1905 р. розцвітає талант представників "Молодої Музи" – П. Карманського, В. Пачовського, О. Луцького, Б. Лепкого, С. Чернецького, М. Яцкова, С. Твердохліба та ін. У Східній Україні "з кривавих марев першої революції" виросли О. Олесь і Г. Чупринка.

На світанку революційної ери з'явилося нове мистецтво, "воно прокладало зовсім нові кордони і розширило русло творчості не деклараціями й маніфестами, а своїм кровним зв'язком з епохою", нові митці "зуміли знайти в ній велику правду відродженої нації й з'єднати з нею своє власне мистецьке покликання" (с. 261). До нових митців автор есею зараховує П. Тичину, Я. Савченка, В. Ярошенка, Д. Загула, М. Терещенка, В. Кобилянського, В. Чумака, Андрія Заливчого, В. Сосюру, М. Йогансена. Близько до проблеми духовно визволення стояла група футуристів і панфутуристів (М. Семенко, Г. Шкурупій, О. Слісаренко, Д. Сотник та ін.), хоча вони згодом почали виступати проти духовного надбання сучасної доби, зокрема Шевченка. Сиру стихію революційного натхнення епохи майстерно шліфували українські неокласики (М. Рильський, М. Зеров, П. Филипович, О. Бургардт, М. Драй-Хмара). "Єднає їх всіх і веде у вічність історіософічна глибінь епохи, з якої зродились і взяли своє натхнення. Єднає їх грань 1917 року, коли в мудрості й красі весняного дня до нового життя встала Україна" (с. 282).

У буремному політті 1921 – 1925 рр. голосно заявили про себе М. Бажан, Є. Плужник, В. Мисик, Ю. Яновський, М. Шеремет, С. Голованівський та ін. Після М. Хвильового авангард мистецької прози далі розвивають В. Підмогильний, Б. Антоненко-Давидович (його в есеї випадково названо Миколою), Г. Косинка, Ю. Яновський, М. Івченко, І. Сенченко, П. Панч, Ю. Смолич та ін. У колі "лицарських ратаїв слова на ріллях українських століть" стоять імена українських письменників-емігрантів – Ю. Дарагана, О. Стефановича, М. Гриви, Є. Маланюка, О. Ольжича, Л. Мосендза, а також "співця Української імперії" Ю. Липи. Драму "із загумінків кропивниччини та карпенковщини" на європейські обшир виводить М. Куліш, величини меншого масштабу – І. Микитенко, А. Вартовий, О. Корнійчук, Б. Гомзин та ін.

"Українська Нація в поході", – завершує свій есей Ю. Косач, указуючи на часопис, що виходив у Берліні впродовж 1939 – 1941 рр. і на сторінках якого він не раз друкувався. "Нація в мандрах" ("Naród w wędrówce"), – так назве свою статтю Є. Маланюк і під псевдонімом Юліан Кардош надрукує її в паризькому польськомовному журналі "Kultura" (1949, № 15).

Ю. Косач узагальнює: “Тільки маленькі людці, сліпа дрібнота не бачить того, звикла до вічного спокою, до сієсти в затхлому гетто чи у вишневому садочку” (с. 302). Яке ж призначення літератури в цій великій і бадьорій добі? Яке місце її в нестримному поході українського духу в майбутнє? Автор на це відповідає так: “Українське слово сповнятиме те, що сповняло впродовж грізних століть українського минулого. Воно, як потужний маяк, стояло над чорними водами лихоліть, воно, як світлий від своїх лицарських лат княжий гридень, повнило варту при нації… А нині те слово освітлює Національну Революцію. Нині, як древле, зривається, щоб палахкотіти владно й велично напереді українських походів, крилити їх, виписувати на прапорах тих походів лункі необоронні гасла, перетоплювати палом мистецького натхнення душі нових українців у дзвінку бронзу гармонійної класики” (с. 304).

Олександр Астаф’єв
м. Київ

Отримано 27 листопада 2017 р.

Наші презентації

ВСЕСВІТ. – 2017. – № 11-12.

Спеціальний номер, присвячений сучасній бельгійській драматургії, відкривається привітаннями Міністра культури України Євгена Нищука, Надзвичайного і Повноважного посла Королівства Бельгія в Україні Люка Якобса, Головної адміністраторки міжнародного відділу Федерації Валлонія-Брюссель Паскаль Делькоммінетт та президента Малої академії наук України Станіслава Довгого. Упорядник числа бельгійської літератури Дмитро Чистяк зазначив, що ”саме Бельгія, яка лежить на перетині двох могутніх культурних ареалів, “германізму” й “латинізму” – як їх схематично, але влучно окреслив один із батьків європейської “нової драми” Моріс Метерлінк – у повнокровному змішуванні валлонської та фламандської традицій постає своєрідною емблемою тих драматургічних (а подекуди і драматичних) зрушень, які відбуваються в середохресті новітніх течій європейського співтовариства”. Антологія сучасної бельгійської драматургії (рубрика ”Драма)” містить драматичні твори Жана Луве “Яків на самоті”, Жака де Деккера “Об’явлення-80”, Поля Емона “Отам, на озері, янголики танцюють”, Тьєррі Дебру “Книжконюх”, Селін Дельбек “Прах”. Рубрика “Поезія” знайомить із поетичними творами Жака-Патріка Конрада “Любов до свободи” та лауреатів міжнародного конкурсу поезії “Любов до свободи”, організованого Європейською академією наук, мистецтв і літератури. У рубриці “Скарбниця” надруковані п’єси Моріса Метерлінка “Пелеас і Мелісанда” та Поля Віллемса “Дощ у моєму домі”. У рубриці “Письменник. Література. Життя” виступають Дмитро Дроздовський і Юрій Мосенкіс із відгуками на роман М. Юрсенар “Адріанові спогади”, а також Валентина Лазебник з авторською передмовою до своєї двомовної (українсько-французької) книжки “Сталь у степу: погляд з України”.

І.Х.